

LIBURVAK

A. APAT-ECHEBARNE. *Noticias y viejos textos de la «Lingua Navarrorum»*. Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, S. A. Donostia, 1971.

Gure artean esan beharrik ez dugu «Apat-Echebarne»ren izenpean Aingeru Irigaray euskaltzaina gordetzen dela. Liburu hau taxuz egina da. Julio Caro Barojaren hitzaurrea daroa.

Lau zatitan partitua: «Textos euskéricos de siglos pasados», «Aspectos y documentos de nuestra historia», «Juegos y leyendas. Mitología» eta «Miscelánea». Beraz, liburua erdaraz egonarren euskal literaturaren inguruan ari da gehienbat. Joanden mendean Compostela-rat joaten ziren euskal erromes edo pelegrinen kantak lehen aldiz agertzen dira bertan. Bestalde, Nafarroako kanta zaharren adar berriak ematen ditu: Ursca, Atarratze jauregia, Yoyak...; lehendik ezagutzen genituenen eraskin gehigarriak. Ahozko literaturarako pitxi baliosak noski.

Gure historiarako atal eta kimu askoren berri ematen du liburuaren bigarren partean. Eta hirugarrenean haur-jolas, ipuin eta misterios beteriko zenbait siniskeria. Azken partea, bilinguismoari buruz. Hemen, Galesen egoeraren berri asko ematen dizkigu eta guretzat ezagunagoak diren katalanen jokabideena, jokabide zuhurra (hauek Josep Meliá-ren *Informe sobre la Lengua Catalana* liburu bikainean oinharriturik).

Liburua irakurtzen, aspaldiko oroitzapenik ere aski ekarri digu. Esate baterako, direla hogeita bost bat urbe, edo zerbait gehiago behar bada, Antonio «Juanagorri» ezagutu nuen —Santiagoren anaia—, Aralargo Hormazaharretako sarioian. Bertako artzaiak gizon misteriotso bezala jotzen zuten, baina ez dut uste haiek jaramon gehiegirik egiten ziotenik. Hori bai, aparteko gizon harrigarritzat zuten, baina oso arrarotzat. «Juanagorri» anaia hau (Antonio Igarabide) 1953ko maiatzean hil zen. Heriotza ondorean, J. Ormazabalek, bere fotografia eder bat argitaratu zuen urte bereko «Pyrenaica» mendizale aldizkariaren 68garren orrialdean.

208/209 orrialdeetan sorginkerieri buruzko ageriak oso ondo ekarriak ditu. J. Caro Barojarekin ados datozenak. Bertan salatzen da inkisizioaren joku makurra bezain iluna. Alonso de Salazar y Frias inkisidore zentzunduna eta zintzoa izan zen. Gaurko inkisidore bokaziodun askok badute beragandik zer ikasi, alde guzietan fantasmak ikusten jarraitu gabe.

«Ecos de las campanas»ek bere gisara egin nuen lantxo bat dakar nere oroimenera, «Euzko-gogoa»n argitaratu nuen «Ore kanpaia», nere euskarazko lehen lanetarikoa bat izan zena. Geroago eta nekezagoa izango da kanpai hotsen esan nahiak biltzea; hain urritu dire ohitura hoiek.

«Adivinanzas de Baztán», 240 orrialdean, zer dala ta zer dala jorren bigarren bertsoaren antzerakoa dut gure ama abadiñoarrai jaso. Burutu, jartzen du azken ahapaldian, maiatzean heldua dela aditzera emanez:

*Txikixa banintzan
Haundixa banintzan,
Maiatzean burua nintzan.
Garia.*

Era honelako desberdintasunak ugari aurkitu genezazke liburua-ren orrialdeak barna. Jakina, herriz herri beti ere zerbait aldatzen bai dira esaerak, kontaerak, kankak, doinuak eta abar, euskalkiak bezala, naiz enbor batetik sortuak izan. Eta herri bakoitzeko bereizkuntzak behar ditugu jaso, gauza bakoitzaren gorputzaren huna bilatu ahal izateko.

Baita ere, bi kanta zaharretan beste fenomeno hauek arkitzen ditugu: «Atarratze Jauregian» kantaren ahapaldien azken zatian,

36garren orrialdean dakarrena «Berterretxen khantoria»ren bertsoetariko baten kidekoa da. «Berterretxen khantoria» era askotara jasoa da, eta inoiz bertsoen ordenamenduak biltzaile batetik bestera aldatzen dira. Honegatik, iturririk seguruenen dugun Sallaberry maulearrarena har dezagun konparazio baterako —gainera, biltzaile hau delarik, nik dakidanez, XV.mendeko kanta honen doinua lehen aldiz argitara eman zuena—. *Chants populaires du Pays Basque* (Baiona, 1870) liburuaren 211/217 orrialdeetan ikus genezazke doinua, letra eta itzulpena. Eta konturatuko gara, Irigarayk jasotzen duen azken bertso horrek eta Sallaberryren bigarrenak badutela elkarrekin zer ikusia. Jakina, aitortu beharra dago, koblakaritzan eta bertsolaritzan, maiz, ofiziozko bertsoegileak direnean berezkoa dutela horrelako kideko diren klitxe antzerakoak ohituraz erabiltzea, eta baliozkotzat hartuaz. Baina, behar bada, kasu honetan klitxe huts bat baino gehiago da, zeren zati hori, hain puskatua bada ere, ez dirudi «Atarratze Jauregian»ekin neurritz bat datorrenik.

«Un romance del valle de Salazar»en argiago dago, koblakaria «Berterretxe khantoria»ren zazpigarren bertsoarekin baliatu zela (Sallaberry, 214 orr.) bere bigarren bertsoan, Irigaray berak ongi salatzen duen bezala.

Liburu atsegina dugu, berri, xehetasun eta gehigarri askoren txokoa. Zorionak! Irigaray adiskideari. Baina egile honek era honetako ageri asko ditu eta benetan poztuko ginake honela argitara emanez joango balitz.

J. SAN MARTIN.

